

ZÁMEK V DĚČÍNĚ

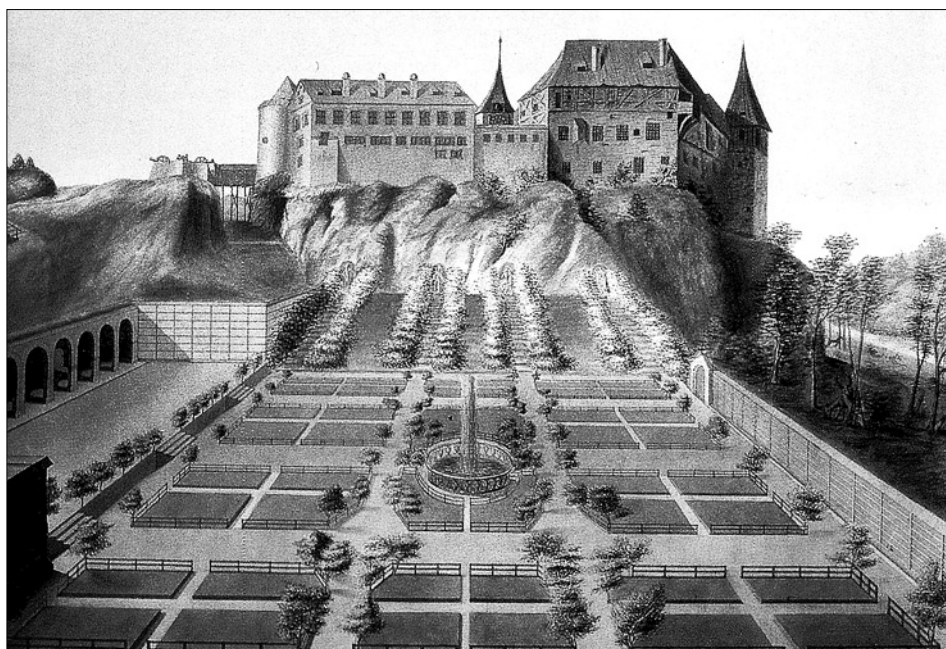
– DVOJÍ BAROKNÍ PROMĚNA PANSKÉHO SÍDLA

PETR MACEK

Děčínský zámek nepochybně náleží mezi nejvýraznější panská sídla v Čechách. Přesto je tento pozoruhodný komplex, spojený téměř celou svou novověkou existencí s rodem Thunů, stále ještě poměrně málo známý.¹⁾ Mimo několika drobnějších příspěvků²⁾ byl pro jeho zkoumání jako v řadě dalších případů podstatný elaborát SÚRPMO.³⁾ Podrobněji areál sledoval v rámci rozsáhlého průzkumu kolektiv pod vedením F. Gabriela.⁴⁾ Autor tohoto článku doplnil některé poznatky týkající se barokního období výstavby objektu, zejména proměn jeho barevnosti a manželé Belisovi přispěli řadou konkrétních zjištění týkajících se zejména umělců působících v místě.

Tato stať se věnuje vybraným aktivitám probíhajícím v 17. a 18. století, které se na celkovém výrazu zámku podepsaly zcela zásadním způsobem. Tehdejší stavební činnost lze rozčlenit do dvou zásadních etap – úseku v podstatě ještě raně barokního (alespoň z pohledu dějin umění na našem území) a etapy zařaditelné do samotného závěru baroka s přesahem do období nastupujícího klasicismu.⁵⁾

I. Raně barokní proměna probíhající zejména v poslední třetině 17. století je podmíněna dvojicí principů. Zajímavá, současně však svým obsahem diskutabilní, je role areálu ja-



Obr. 1: Děčín, zámek. Pohled od severu se zahradou při patě ostrohu (Anonym, obraz snad z poloviny 17. století).

ko důležité zemské pevnosti, kterou musel vlastník dle dosavadních představ striktně respektovat. Majitelé objektu určité zásahy, vyvolané výlučně novodobě pojmávanou snahou o reprezentaci, provádět pravděpodobně nesměli. Domníváme se, že to neumožňovaly centrálně platné vyhlášky a nařízení, kterým v té době pevnosti podléhaly. Jejich studiem se bohužel nikdo prozatím detailněji nezaobíral. Jiné obdobně zařazené objekty, například Kladsko či nedaleká pevnost Königstein, tvořící skutečnou pevnost na protější saské straně, se proměnily v novodobé opěrné body. V Děčíně je však rovina reprezentativní i obranná propojena daleko složitěji a umožňuje prozatím řadu odlišných výkladů. Obrannou funkci však nelze jednoduše odmítnout již z toho důvodu, že pozdní a zásadní přestavba areálu vznikla nedlouho po tom, kdy panovník omezení výstavby vztážené právě k zemské pevnosti v roce 1778 přímo na místě zrušil.⁶⁾ Rozhodně se tedy nemohlo do té doby jednat pouze o dobově odlehčenou „hru na pevnost“, ale o zcela konkrétní zásahy, případně omezení. Při snaze o objasnění barokní podoby areálu je proto zcela nutné obě složky, reprezentační a obrannou, pokud možno rozlišovat; přesněji, pokusit se určit míru toho, či onoho aspektu.

Nyní rozeberme jednotlivé součásti tohoto rozlehlého areálu. Na patrně nejznámějším barokním pohledu na město, známém zejména díky knize M. Vogta z roku 1711, upou-

1) Základem tohoto článku je autorův příspěvek z konference pořádané v Děčíně v roce 2002. Rozšířen a doplněn byl na základě průzkumů prováděných částečně v rámci institucionálního grantu MK č. 302. Podnětná byla i diskuse s J. Varhaníkem, týkající se fortifikačních prvků zámecké kompozice.

2) V. Naříková, Fischer z Erlachu a Martinelli v Thunovské korespondenci. Umění 1973, s. 541–542. V. Naříková, Fischer z Erlachu v Thunovské korespondenci, Umění 1983, s. 334–339.

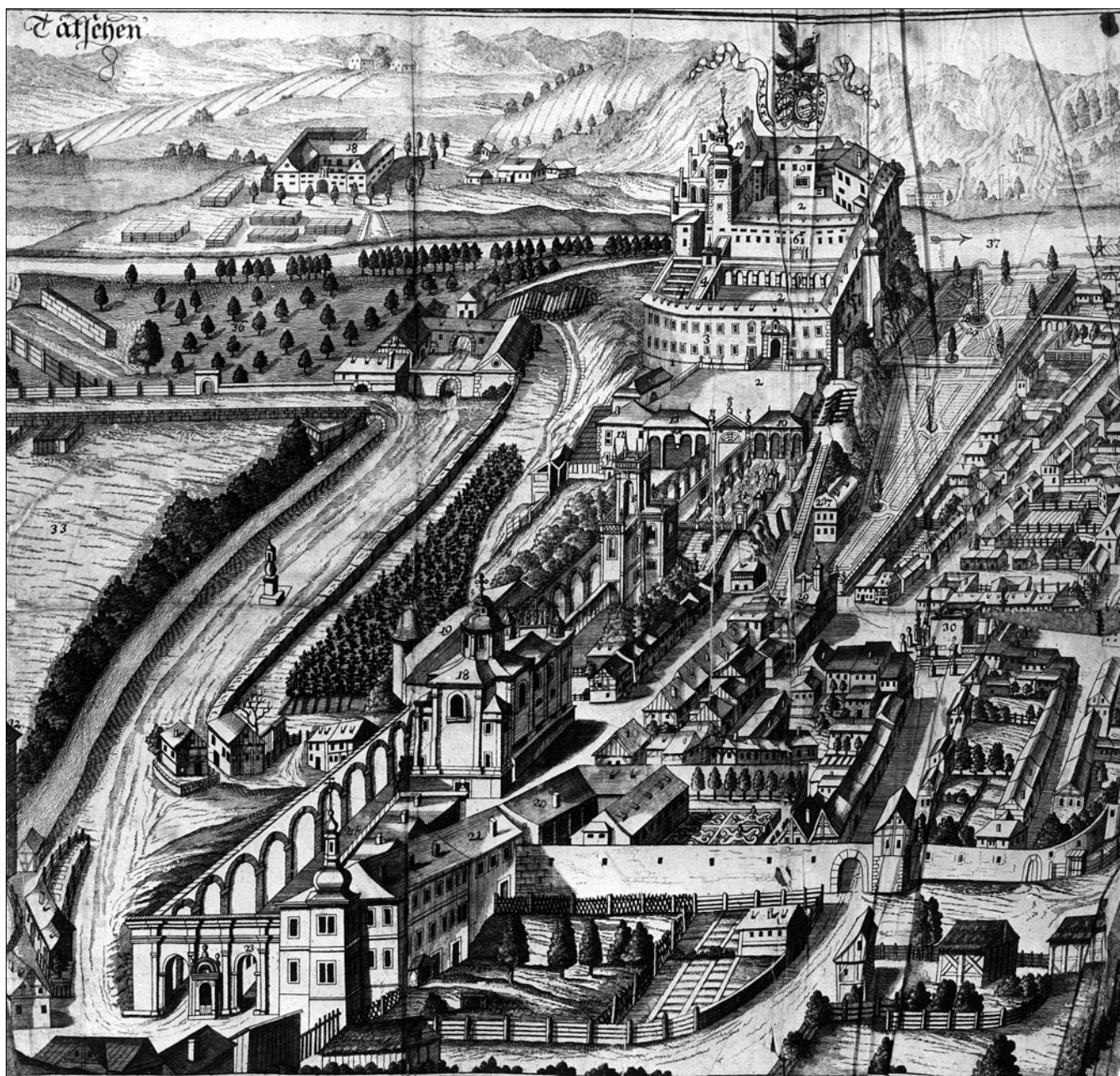
Poslední zásadní příspěvek, směřující snad k doposud otevřené otázce raně barokního autora (autorů ?) přestavby viz: M. Krumholz, Johann Bernard Fischer von Erlach und Böhmen. Barockberichte, 50, 2008, s. 273–278.

3) L. Lancinger – M. Bařtová, Děčín. Hlavní zámecká budova. Stavebně-historický průzkum. SÚRPMO Praha 1983, strojopis. M. Horyna – J. Lancinger, Děčín. Divoká jízda. Stavebněhistorický průzkum SÚRPMO Praha 1984, strojopis.

4) F. Gabriel, Zámek Děčín, doplňující stavebněhistorický průzkum, 1996, strojopis.

5) Komplexní vyhodnocení objektu bude nutno teprve vypracovat.

6) Učinil tak Josef II. za své návštěvy na místě v roce 1778. Viz SHP SÚRPMO, o. c. v pozn. 3, s. 31.



Obr. 2: Děčín, zámek. Pohled na raně barokní areál od východu. Rytina J. Zieglera dle anonymní olejomalby (publikováno v: M. Vogt, *Das jetzt lebende Königreich Böhmen*, 1711).

tá při bližším pohledu mohutná *budova paláce* v jihozápadním sektoru zástavby ostrohu – tedy ve vrcholném bodu celé kompozice. Její výrazné gotické štíty určující siluetu zámku jakoby narušovaly nové raně barokní řešení, kumulující se spíše při vstupu do rezidence. Tato výrazná budova současně utvářela dominantu při urbanisticky nejvýznamnějším pohledu z údolí od řeky Labe. Gotický *palác* zde i po barokní proměně zaujímal rozhodující pozici a reprezentoval za ním se skrývajícím přestavěným areál.

Domnívám se, že zachování *paláce* a zejména jeho archaické podoby není výsledkem intervence vojenských kruhů. Situaci rozhodně nevysvětluje ani další tradovaná teze hovořící o tom, že Thunům – v tomto případě Maxmiliánovi – již síly na stavbu vlastního sídla nestačily, protože se prvotně věnovali náročnému přebudovávání okolí a zázemí vlastního obydlí. Zachování hlavní stavby gotického hradu musí mít jiné důvody.

Daleko lépe lze zmíněný vzhled zámku vysvětlit z pohledu, který u nás jako první aplikoval Jiří Kroupa.⁷⁾ Jeho kategorizace panských sídel dle italské klasifikace se hodí nejen na řadu moravských objektů,⁸⁾ ale i na tento areál. V nejvýraznější poloze zachovaná starobylá budova může být i v Děčíně znakem starobylosti sídla, kontinuity jeho osídlení a držení v rukou mocného rodu. Jedná se o termín z italského prostředí – „palazzo in fortezza“.⁹⁾ Nemusí to být doslovný překlad označující sídlo obklopeného hradbami, ale o celek prezentující kromě jiného i svoje stáří. Pak je pochopitelné, že se pro tento účel využívají i obranné komponenty. V moravském *Vranově* byla možná stejně jako v *Mikulově* ponechaná středověká věž. Uvedený přístup je na-

7) J. Kroupa, Umělci, objednatelé a styl, Studie z dějin umění. Brno 2006, s. 77–104.

8) Viz pozn. 7. J. Kroupa vztahuje svůj výklad zejména k zámku ve Valticích.

9) Viz pozn. 6.



Obr. 3: Děčín, zámek. Východní průčelí v raně barokní podobě (portály později zakomponovány do pozdně barokního řešení). V předpolí patrná v ohradní zdi řada střílen obracejících se dovnitř (anonym ze sklonku 17. století).

víc zajímavý tím, že ačkoliv ostatní stavby získaly nové moderní povrchy, věž si zachovala nejen středověkou podobu, ale snad i záměrně neobnovované, a proto časem patinované starobylé omítky.

Uvedený typ sídla „palazzo in fortezza“ se ale v Děčíně projevil ještě výrazněji. Nebyly zde pouze ponechány starší prvky, ale celek byl dotvořen tak, aby danému typu plně odpovídal. K demonstraci stáří a z toho vyplývajícího významu a důstojnosti starobylého rodu a jeho dlouhodobé a hluboké zakotvení v dané lokalitě v Děčíně posloužil právě ponechaný pozdně gotický *palác* ovládající celkovou situaci až do sklonku 18. století. Nejednalo se zde však o samostatný prvek, ale o vyvrcholení záměrně budované unikátní kompozice. Po maximálně monumentalizovaném nástupu, čítajícím přes 500 m délky téměř přímé přístupové cesty, s průchodem čtveřicí bran a trojicí nádvoří se před návštěvníkem působivé „novostavby“ objevilo za částečně zbarokovanou věží jako point de vue právě ono již sledované štítové starobylé průčelí.

Tato dominanta tedy se zemskou pevností nijak nespojila, vznikla v kontextu s dobovými tendencemi a sloužila jako reprezentace významného a ambiciózního rodu. Pevnostní funkce sídla však nesporně sehrála při vzniku barokního celku daleko větší a poněkud odlišnější roli, než se doposud uvádí. Řada novodobých doplňků má totiž větší či menší vztah k fortifikačním prvkům. Zásadním problémem je však posouzení jejich skutečného významu pohyblivého se v rozmezí od čistě dekorativních a zejména symbolických řešení až po skutečně funkční pevnostní prvky.

Pro pochopení raně barokních zásahů, kumulujících se především do sklonku 17. století, je nutné sledovat i předcházející fázi. Pokud bychom u celku preferovali fortifikační roli, musíme vycházet z období, kdy bylo nutno prokla-

movanou zemskou pevnost, vzhledem k proměnám vojenské strategie a taktiky nejpozději v průběhu třicetileté války, upravit tak, aby úspěšně dostála svému účelu.

Jako první objekt je třeba v této souvislosti zmínit známou *Dlouhou jízdu*. Dnes je oceňováno především její sugestivní působení, využívající osového průhledu kombinovaného s dynamicky působící perspektivní zkratkou severenou mezi dvojicí výrazně architektonizovaných bran. Její stávající podoba je nejčastěji vnímána jako dramatický, gigantickými rozměry určený monumentální nástup do vlastního zámku. Tak nyní stavba působí na převážnou část návštěvníků.

Její vzhled mohl být ale určen do jisté míry i obrannou funkcí. Na jednom z nejstarších zobrazení, zpodobujícím v prvním plánu snad ještě pozdně renesanční zahradu rozkládající se severně pod zámeckým ostrohem, je v pozadí rámcově zachycena výrazná situace. Nepochybně citlivá oblast vstupu do zámku před vstupem do staršího areálu (dnes před třetí barokní branou) zachycuje hvězdovitě uspořádané předbrání využívající náspy s trojbokými bastionovými hroty, na nichž jsou patrná děla. Není jisté, zda se jednalo o trvalé, či dočasné opevnění,¹⁰ jeho poloha však dobře konvenuje celkové situaci – dělostřelecky pokrýt jediné přístupné předpolí sídla. Již u této nedochované součásti areálu lze diskutovat o skutečné funkci. Poměrně drobná stavba nemohla odolat útoku početnějšího a zejména dělostřelecky silněji vybaveného vojska. Pro obranu před menšími vojenskými skupinami však naprosto postačovala a současně působila jako symbolické odstrašení, proklamace síly. Tuto roli spíše úspěšně hrála, než dle dobových potřeb skutečně zastávala.

10) Mladší zobrazení však naznačují trvalou podobu tohoto výrazného prvku přerušujícího nástup do zámku.



Obr. 4: Děčín, Dlouhá jízda. Pohled k východu (všechny snímky autor, 2007).

Na daném místě však nebylo o mnoho více místa a diskuse o míře reálné účinnosti tohoto prvku je otevřená. Navazující úvahy vycházejí z charakteru obrany. Větší vojsko by s překonáním takovéto překážky zřejmě nemělo mnoho problémů. Je však otázkou, zda by se při tažení majícím odlišný cíl rozhodl příslušný velitel obětovat vojáky, výzbroj a zejména čas k takovéto akci. I v rámci většího konfliktu

pak takovýto druh opevnění splňuje řadu obranných rolí. V místě mu navíc silně napomáhá základní geomorfologická situace.

Dnešní areál, kontinuálně navazující na středověký hrad, zaujímá táhlé stoupající úzké návrší, či spíše ostroh, zvyšující se z terasy nad soutokem Labe a Ploučnice na východě a plynule stoupající k západu, k soutěsce řeky. Pokud sledujeme podloží v širších souvislostech, je zřejmé, že pískovcový blok pokračuje i na druhé straně Labe, kde vrcholí skalním útvarem nazývaným *Pastýřská stěna*. Řeka vytvořila do tohoto původně nejspíše spojitého bloku zářez, který z obou stran přímo spadá až k úrovni řeky, kde ponechává minimální šířku pro průchod.

Pokud se vrátíme k teorii zemské pevnosti, pak je toto místo skutečně zcela jedinečné a pro danou funkci nesmírně výhodné. Jako hlavní komunikace sloužila nepochybně řeka, posléze komunikace těsně při ní. Její ovládnutí z ostrožny bylo optimální.

S tím se nutně pojí i úvaha o funkci *Pastýřské stěny*. Na jejím temeni nebyly doloženy žádné opevňovací prvky, což by mohlo hovořit proti pevnosti,¹¹⁾ protože je zámecký are-



Obr. 5: Děčín, Dlouhá jízda. Detail vazby starší boční stěny na raně barokní vstupní portál.

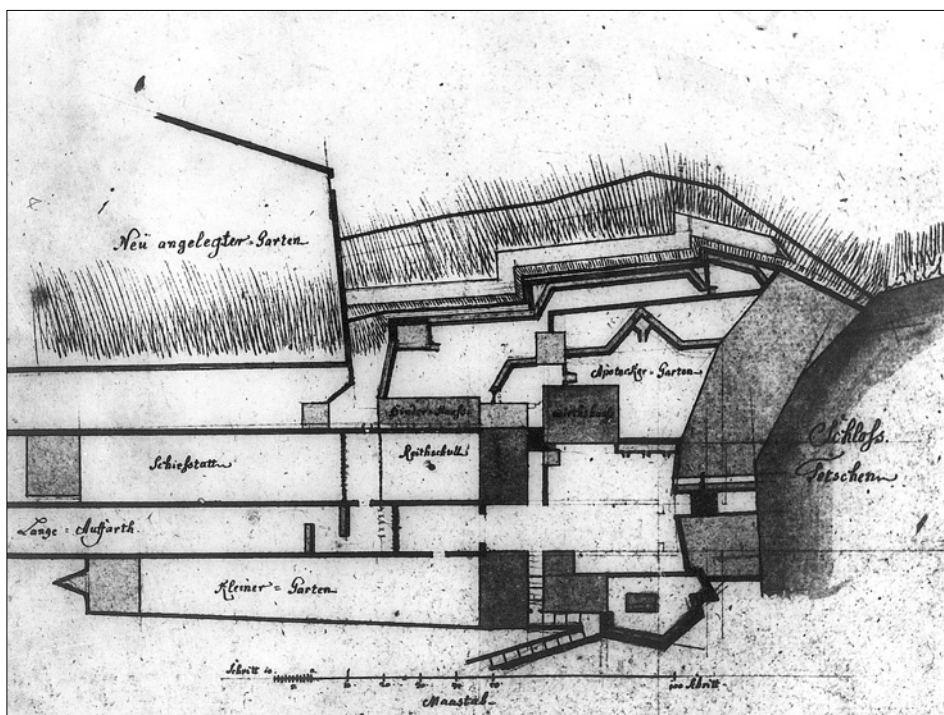


Obr. 6: Děčín, zámek. Raně barokní brána na západním konci Dlouhé jízdy.

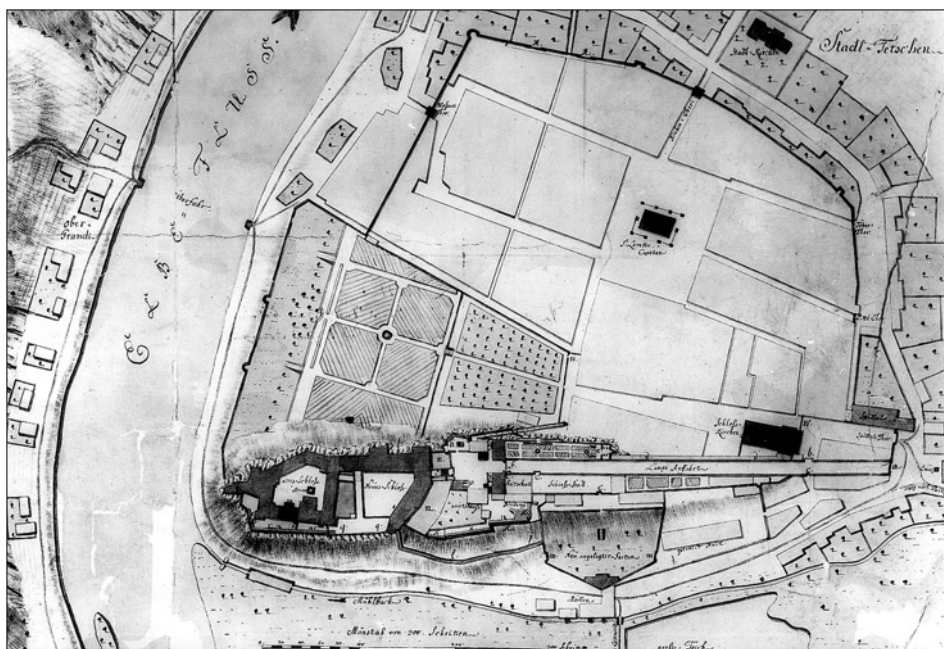
ál z jejího vrcholu viditelný z nadhledu. Současně si ale musíme uvědomit prvotní nepřístupnost této skalní vyvýšeniny. Její funkce jako ochrany prvořadě vodní cesty je problematická právě pro svoji výšku. Případné opevnění by mělo význam jediné pro zamezení ostřelování zámku, případně přilehlého města. Není zas tak ojedinělé, že taková poloha nebyla obsazena – tehdy se zřejmě počítalo s tím, že je prakticky nedostupná. K tomuto problému by se měl spíše vyjádřit vojenský historik, což ostatně platí i o řadě navazujících úvah.

Cesta do hradu v podstatě měla daným terénem určený průběh, který musel sledovat tento zvyšující se skalní hřeben. Nejjednodušším a současně nejefektivnějším řešením nejen z fortifikačního, ale i dopravního hlediska bylo vybudovat přímou cestu tak, že se zařezávala do stoupajícího ostrohu. Vznikla situace podobná již pozdně středověkým koridorům renesančních opevnění, známá například z perštejnských staveb (hrad Potštejn, Kunětická Hora apod.).¹²⁾ Přímá, mírně stoupající cesta byla v takovém případě jediným přístupem do pevnosti. Již tehdy se ale jednalo o překonané řešení.¹³⁾ V Děčíně byla ale podoba přístupové cesty do značné míry diktována již popsanou výchozí terénní situací. Proto lze obtížně odlišit efektní záměr od nejpragmatičtějšího řešení úlohy limitované terénem.

Nezdá se nám však pravděpodobné, že by stávající ztvárnění vycházelo pouze z místních podmínek. Podobu *Dlouhé jízdy* lze vysvětlit i čistě uměleckým záměrem sledujícím maximální monumentalizaci nástupu do sídla. Na druhé straně nelze zcela odmítnout její fortifikační význam. Vývoj dělostřelctva v průběhu 18. století nepochybně značně vzrostl a proměnil i celkovou obrannou strategii. Typické barokní bastionové opevnění se pochopitelně soustředilo před vstupem do vlastního zámku. Při zvažování opevnění v rámci bojů poloviny století je na půdorysu části zámku z roku 1757 na horním konci *Dlouhé jízdy* umístěna řada provizorně dopl-



Obr. 7: Děčín, zámek. Detailní zakreslení opevnění, dokládající přežívající či obnovenou fortifikační roli *Dlouhé jízdy* (C. J. Walter, 1757).



Obr. 8: Děčín, celková situace zachycující zámeký areál s doplňující, na straně města situovanou osovou kompozicí, rozprostřenou mezi zámekým kostelem a barokizovanou starší renesanční zahradou (C. J. Walter, 1757).

ných střídavých zábran (náspů, barikád). Zde umístěné dělo by zejména pomocí kartáčových nábojů dokázalo patrně poměrně účinně hájit tuto cestu znemožňující jakýkoli účinnější úkryt. V této souvislosti navíc upozorňujeme na její zcela rovný povrch; přesněji v rovině přímky vedený mírný, ale jednou zalomený spád.¹⁴⁾

V Děčíně lze zcela rovněž konkrétně doložit, že stávající monumentalizující raně barokní úprava nástupu do zámku neodpovídá prvotnímu stavu. Dodatečná proměna je patrná zejména při dolní nástupní bráně, vlastně dvojbrá-

11) Zjištění vychází z terénního průzkumu F. Gabriela.

12) Viz např. T. Durdík, *Encyklopedie českých hradů*. Praha 1995, s. 161, 222.

13) Za informaci děkuji J. Varhaníkovi.

14) C. J. Walter, *Situace zátarasů na předhradí zámku, říjen 1757* (viz SHP SÚRPMO, o. c. v pozn. 3).



Obr. 9: Děčín, zámek. Současná podoba prostranství před branou vlastního zámku, které vzniklo na místě nejrozvinutějšího barokního opevnění.

ně, která s ohledem na širší, nově budované urbanistické vztahy, k nimž náleží zejména symetricky připojený vstup do města, razantně přerušuje sled bočních slepých arkád evidentně staršího vymezení cesty. Tento střet dokládá, že nejdříve došlo k vytvoření bočních zdí vymezujících koridor a teprve později byla situace obohacena o další prvky, výše zmíněné brány, diktované snahou o maximální výtvarný účinek.

V barokním duchu transformovaném celku je možné nalézt ještě jeden aspekt. Cesta k zámku, tedy přímé stoupání vymezené úzce sevřenými vysokými stěnami mezi první a druhou branou, získalo název *Dlouhá jízda* zcela oprávněně. Teprve při cestě na koni, či v kočáře se cesta proměnila v emotivně účinnou, díky proměně perspektivy v rychle se proměňující kulisu dokládající význam šlechtického stavebníka, jenž si mohl díky svému bohatství takového efekt- ní řešení dovolit. Rozhodně je nutno konstatovat, že dlouhá cesta nebyla komponována pro pěšího návštěvníka.

Zásadní dojem při čelném nástupu do areálu od východu již byl zmíněn. Druhý nástup vede od severu, a to za závěrem zámeckého kostela sv. Kříže. Zde byla do starší boční zdi vymezující *Dlouhou jízdu* vložena další výstavná barokní brána vázající se na přístup ze strany města. V závěru kostela je pohledově aktivně osazena u nás ojedinělá deska základního kamene s obsáhlým dedikačním nápisem. Jak brána, tak tato deska opět vypovídají o reprezentaci suverénního stavebníka. Mimocho-

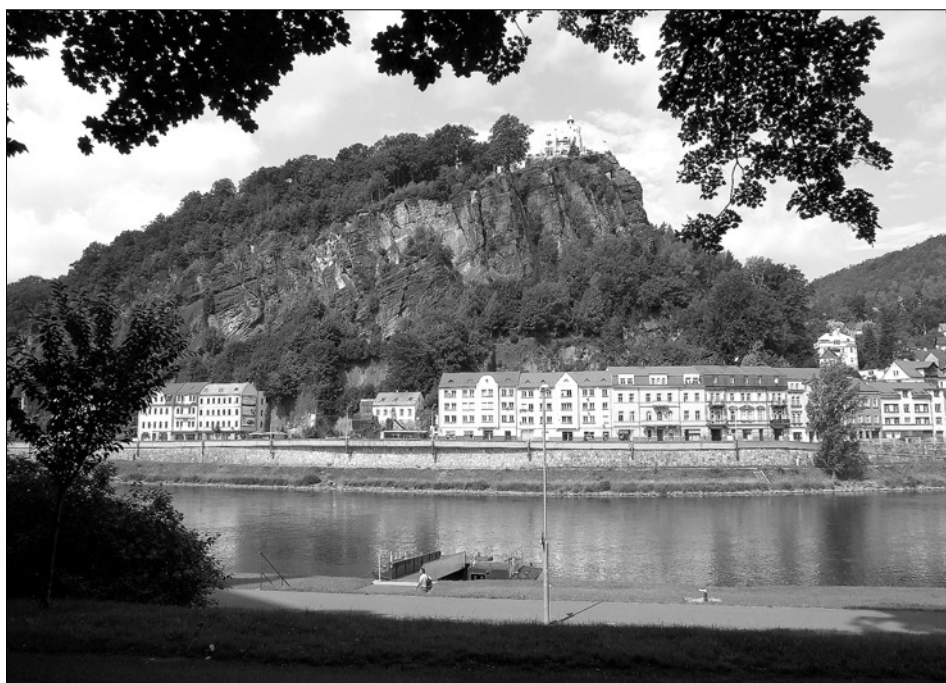
dem, veškeré barokní brány nepočítají s padacími mosty.

Efekt *Dlouhé jízdy* byl využit ještě pro jednu urbanistickou hříčku. Po průchodu boční městskou branou čeká na neobeznámeného návštěvníka překvapení. Při nástupu od severu lze totiž za branou podvědomě očekávat přímé pokračování. V boční severní braně se však jezdec, či kočár pravoúhle prudce stočil a sugestivní perspektiva *Dlouhé jízdy* zapůsobila o to účinněji. I zde je ale nutno nadšení ze skutečně plně barokní kompozice poměřit s pragmatickou úvahou o možnostech daných starším stavem, vztahem zámeckého ostrohu a polohy města. Roli zadání, sledujícího prosté ekonomické zřetele, nelze rozhodně vyloučit.

Nástup do zámeckého okrsku je ale tak výrazný, že výtvarné aspekty nepochybně spolupůsobí na výslednou podobu díla. Významným postřehem přispěl také Martin Krummholz. Jeho komparace děčínského řešení s podobou nástupu do zámku *Hellbrunn* v Salcburku je přesvědčivá a snad konečně povede k tolikrát zvažované autorské atribuci.¹⁵⁾

V několika rovinách sledovaný střet mezi výtvarnou ideou, staršími prvky i racionálními požadavky je možné zobecnit. Jednou z platných dobových charakteristik je právě zhodnocení starších prvků, vzniklých mnohdy z jiných než výtvarných důvodů. Ať již byl poměr důvodů umělec-

15) Viz pozn. 2. Nutno si rovněž uvědomit roli zástupce tohoto rodu v čele tamního arcibiskupství.



Obr. 10: Děčín. Pastýřská stěna na západní straně Labe v opozici proti zámeckému návrší.

kých, obranných i čistě účelových jakýkoli, využil zde umělec výsostným způsobem možnosti daného místa k vytvoření neobyčejně účinné kompozice.

V areálu děčínského zámku nalézáme více případů, kdy fortifikace mohla sloužit jako jedno z východisek následně vytvořených celků. Povšimnout si lze zejména *Růžové zahrady*, tvořící nepochybně jeden z vrcholných projevů barokního zahradního umění překračujících oblast severních Čech. Vysoce působivý komorní prostor na skalní ostrožně podél *Dlouhé jízdy* umocňuje luxusní prostředí barokně upravené rezidence, která takovouto vysoce architektonizovanou zahradu se salou terrenou, *vyhlídkovým pavilonem* a složitým vodním vybavením, nyní bohužel zaniklým, přímo vyžadovala.

Současný dojem členitého společenského prostoru však zakrývá starší situaci spojenou právě s opevněním. Bašty nejspíše ze 16. století, které se dnes uplatňují pouze minimálně, protože byly potlačeny barokními stavbami po severní straně zahrady, naznačují prvotní účel této vyvýšeniny. Na velkolepou zahradu proměněná terasa zcela převrstvila prvotní fortifikační funkci. I zde máme ale pozdní doklady fungování vyvýšeniny v rámci vojenských operací, a to ještě v polovině 18. století. Zahrada se rychle opět stala základem pozic dělostřeleckých baterií i dalšího vojska ostřelujícího odtud nepřítele.



Obr. 12: Děčín, zámek. Východní strana ostrohu s Růžovou zahradou. Raně barokní úprava potlačuje starší opevnění s oblými baštami.



Obr. 11: Děčín, zámek. Růžová zahrada, pohled z východního gloriety, vlevo Dlouhá jízda.

Vyvrcholením celé barokní kompozice je v opozici oproti sale terreně umístěný vyhlídkový *gloriet*, jehož skvělá pohledově vygradovaná architektura je nejvýraznějším prvkem celé zahrady. Analýza dokládá pokročilé řešení dané propojením, přesněji důsledným stíráním a záměrným znejasněním hranic mezi uzavřeným a otevřeným prostorem, mezi terasami a schodišti. Vrcholem je nepochybně na složitě vedeném schodišti protkaném chodbičkami s nečekanými průhledy subtilní stavba vlastního *glorietu*. Její kamenná architektura však nevrcholí očekávanou kupolí, ta je pouze připravena koutovými pendentivy. Místo ní se vrcholové partie otevírá do volného prostoru, kdy v průhledu účinně spolupůsobí antickými předlohami inspirovaná sochařská výzdoba. Otevřený baldachýn je u nás zcela ojedinělý, určité prvky ale mohou směřovat k raným projektům Fischera von Erlach.¹⁶⁾

Mimo tyto určující, autorsky stále sporné aspekty, však současně odhaluje zajímavé a možná až nečekané inspirační zdroje této architektury. Základní půdorysná podoba stavby umístěné na konci úzkého pískovcového ostrohu má podobu pravoúhelníku, z něhož vystupuje odsazená dvojboká, k západu ostrým hrotem působivě a dramaticky mířící část. Prvek lze vnímat ja-

16) Nejedná se o shodný tvar ani širší konfiguraci, ale základní nápad, vycházející snad z Berniniho okruhu. Problémem je zde nejasná datace. Viz H. Lorenz, Johann Bernhard Fischer von Erlach. Zürich 1992, s. 11.



Obr. 13: Děčín, zámek. Detail gloriety v Růžové zahradě.



Obr. 14: Děčín, zámek. Průhled na zámecký kostel ze spodního podlaží gloriety.



Obr. 15: Děčín, zámek. Východní čelo substrukce gloriety v Růžové zahradě.

ko typicky barokní tvar, mistrně využívající daných přírodních podmínek. Pohled od východu navíc evokuje až jakýsi velice moderní abstraktní expresionistický projev, přestože je narušen mladší přístavbou napojenou na krytou chodbu mezi kostelem a zámekem.

Možný je ale i zcela odlišný výklad, protože půdorys pavilonu není až tak vzdálený koncové baště umístěné ve zvláště citlivém bodě raně barokního opevnění, a jeho podoba může být omezena i zcela originálním místem na menší pískovcové vyvýšenině. Je pak na dalším zvážení, zda tvar odpovídá prvotní fortifikační roli, či byl v rámci barok-

ní „hry na pevnost“ tímto směrem posunut. Rozhodně se totiž nejedná o běžně vyhlížející zahradní stavbu a současně ani výraznější fortifikační prvek. I zde by mohl průnik obou pohledů výslednou unikátní podobu objasnit.

Tento *gloriet* však není v Děčíně osamocen. Při prohlídce celého rozlehlého areálu objevíme na protilehlém východním konci komplexu, pod stávající pozdně barokní věží, půdorysně v podstatě totožný, ale ještě drobnější prvek. Jeho role palebného postavení přímo nad řekou je opět limitováno malým rozměrem, blížícím se pak spíše vyhlídkové, či strážní plošině. Koschova pozdně barokní úprava jej měla patrně nahradit odlišně řešenou terasou, což se nestalo, pouze byly upraveny jeho obvodové stěny.

Význam pevnosti pro výslednou podobu barokního zámku je tedy již z uvedených dvou příkladů zřejmá. Tím rozhodně nelze snižovat umělecké kvality přestavby; spíše se při jejím posuzování dostáváme na racionálnější základ. Barokní umělec zde, stejně jako na mnoha ostatních místech, mistrně využil daných možností a někde s minimem zásahů vytvořil vrcholně umělecky působící sestavy skládající se do pozoruhodného a působivého celku. Pevnostní prvky, kterých lze v reálu nalézt více, však mají patrně spíše symbolický význam. Nicméně se však jedná o prvky, které určitou obrannou funkci nepochybně mají. Patrně proto nelze obě funkce od sebe oddělit.

Názor, že se i výrazné fortifikační prvky u mladších zámeckých objektů prolínají s jejich obytnou a reprezentativní funkcí, je daleko staršího data.¹⁷⁾ Jedním z dokladů po-

17) V. Prchal, Znamení moci. Opevňování sídel a měst pánů z Pernštejna na přelomu 15. a 16. století (k vojensko-reprezentačním funkcím for-

stupného přerodu je i známé opevnění renesančního sídla v západočeském Kaceřově s podstatně zmenšeným bastionovým opevněním, které je ale plně funkční včetně flankovacích střílen pro palné zbraně. Zřejmě budeme muset přivyknout více značnější interpretaci určitých částí zámeckých celků, které se v případě potřeby staly obranyschopnými jednotkami. Jejich skutečnou efektivitu je však nutno případ od případu posuzovat. Rozhodně ale nelze tvrdit, že části s „mírovým“ využitím nemohly být v případě potřeby poměrně rychle proměněny ve více či méně akceschopné obranné stanoviště. Zprávy o hradě Roupově, kde byly v okenních parapetech obytného patra bašty provedeny kruhové střílny pro palné zbraně, jsou toho rovněž velice výmluvným dokladem.¹⁸⁾

Hodnocení dalších částí zámku 17. století by si zasloužilo daleko důkladnější studii, než kterou mu zde můžeme poskytnout. Již obecně známá, Balbínem obdivovaná stáj, je jednou z atrakcí známých od sklonku 17. století, jejíž nedávnou památkovou restituci lze jen uvítat. Dnes jen dobové veduty, naštěstí zachované v poměrně hojném počtu, dokládají další obytné části, které baroko zásadně upravilo. Opětne s ohledem na pevnost se jedná o část ve východním úseku vlastního obytného bloku. Zde v poslední třetině 17. století postupně vznikaly významné stavby, charakteristické ve dvorní a jižní části dobové progresivními pochozími terasami s balustrádou, které až později nahradily střechy. Jejich architektura byla dle všech dostupných známek prvořadá, svou úrovní dosahující zřejmě dobových maxim. Totéž lze patrně říci i o dalších objektech rozšiřujících a zásadně obohacujících vybavení předpolí.

Ještě podstatnější však byla proměna navazujícího okolí zámku. Na tomto místě je třeba zmínit i situaci mimo zámeckou vyvýšeninu, jak první naznačil J. Synecký. Úvodem je nutno připomenout dramatický středověký vývoj města, které se prvotně rozkládalo jižně od stávajícího zámku a po zničující povodni bylo přemístěno na sever od zámecké ostrožny. Snad právě tyto proměny, možná spojené s konkrétním vlastnictvím pozemků, způsobily, že doložená, při severní patě ostrožny umístěná, původem zřejmě již renesanční zahrada, byla situovaná ve vztahu ke stávajícímu mě-



Obr. 16: Děčín, zámek. Nová věž zámku nahrazující v Koschově kompozici starší palác. V patě patrně vyhlídkové stanoviště, jehož tvar – shodný se základem gloriety v Růžové zahradě – může být ovlivněn fortifikačními principy.

stu poměrně nezvykle. Návaznost zahrady a města v této podobě lze totiž jinak obtížně vysvětlit. Jedině jako starší součást sídla na vrcholu, která se setkala s městem přesunutým na toto místo po zničující povodni již ve středověku, by mohla situaci objasnit.

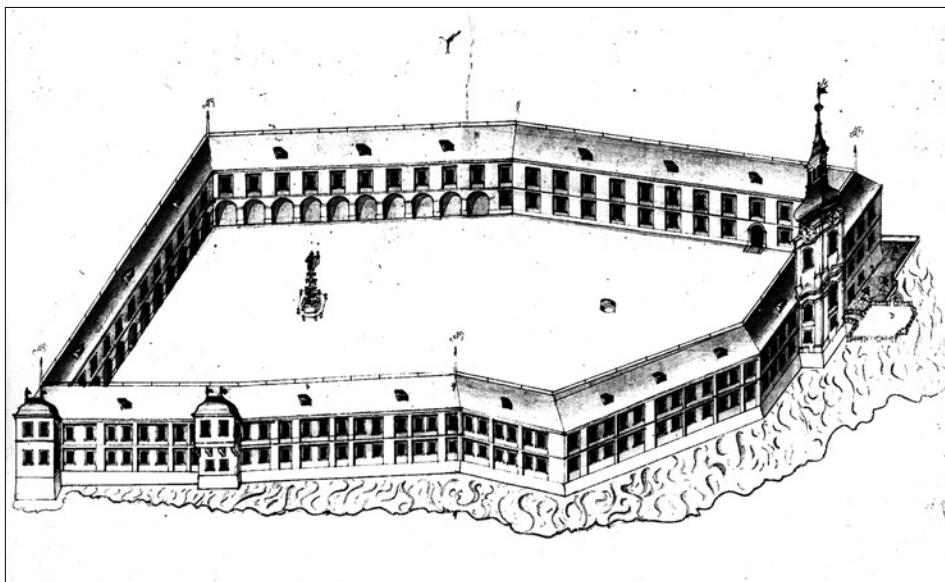
Raně barokní kompozice poddanského města vycházela od průčelí nově postaveného *zámeckého kostela*, umístěného po severní straně *Dlouhé jízdy* až na samotném východním konci města.¹⁹⁾ Výstavný objekt je ale oproti *Dlouhé jízdě* situován značně volně, takřka bez jakékoliv užší architektonické vazby. Jeho polohu však pochopíme při seznámení se s navazující částí města. Ta se zřetelně vymyká jinak poměrně pravidelné dispozici koncentrující se kolem pravoúhlého náměstí.

Výrazné průčelí této sakrální stavby se totiž obrací do nálevkového prostoru, který jen částečně využil starší situace. Nově v něm byla v raném baroku proložena zásadní

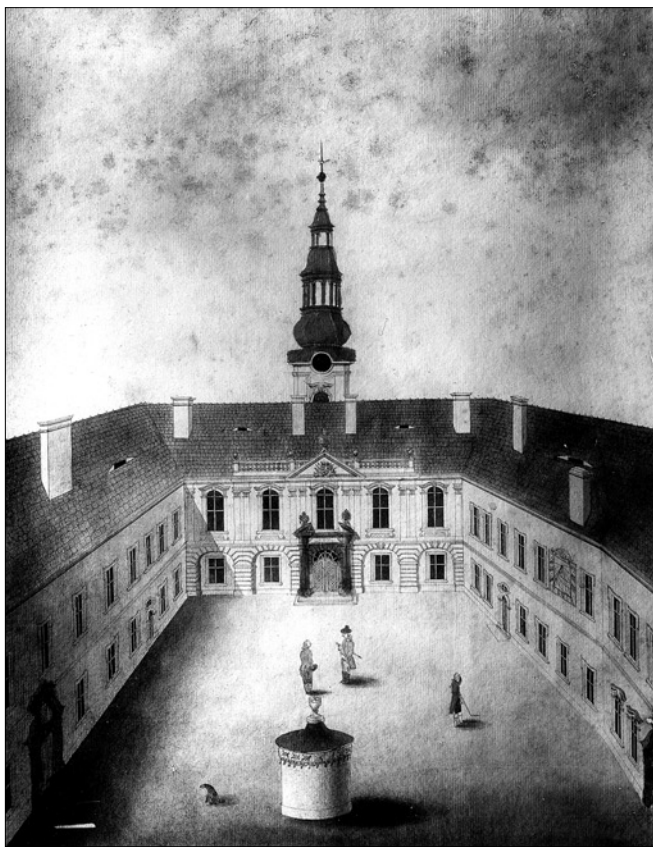
tifikační architektury). Historie a vojenství, 1, 2004, s. 34–43.

18) J. Anderle – J. Škabrada, Pozdně gotická dělová bašta na hradě Roupově, Průzkumy památek, VII, 2, s. 3–14.

19) Autorství kostela je doposud otevřeno, tuto otázku bude nutno řešit odděleně. Rozhodně ještě nelze zcela vyloučit nyní spíše odmítaný podíl Fischera z Erlachu. Upozornit je rovněž třeba na kapli nad nedaletským Chlumcem, kde je nutno hledat určité podobnosti s děčínským areálem.



Obr. 17: Děčín, zámek. Axonometrický pohled, zřejmě návrh J. V. Kosche z 80. let 18. století.



Obr. 18: Děčín, zámek. Pohled na západní úsek vnitřního zámeckého nádvoří s barevně zvýrazněným historizujícím hlavním portálem (F. Dörre, před rokem 1790).

kompoziční osa či spíše neúplná vidlice dvou komunikací spojujících osu vycházející od kostela s ulicí směřující k bráně. Před zámeckým kostelem spoluformovaly nově vytyčené předpolí vytvářející až jakýsi „čestný dvůr“. Hlavní osa začínající u portálu kostela pokračovala skrze starší strukturu měšťanských domů (přesněji jejich parcel) do dolní, v baroku proměněné zahrady. Zde byla zachycena obrovskou a dobově velice ceněnou monumentální kašnou a pokračovala až k řece, kde se aktivně otevírala do labského

údolí. Je zajímavé pozorovat, jak přes daná omezení, která nepřála vzniku velkolepých barokních prospektů či průhledů, byl tento prvek do daného prostředí úspěšně a současně i poměrně bezohledně proražen.

Řada lokálních omezení se ve zvoleném výsledném řešení stala spíše podnětem k zajímavému a typicky baroknímu projevu. Velkorysost založení u nás ojedinělé koncepce kombinující obecné dobové trendy s úspěšně využitou lokální situací vytváří skutečně jedinečný celek. Z toho rovněž vyplývá, že autor koncepce raně barokní přestavby musel být na místě osobně přítomen. Tak účinné využití řady daných možností naznačuje, že

nebyl proveden pouze jakýsi ideální návrh, který by byl na danou lokalitu následně aplikován. I konkrétní plán musel vycházet z detailní znalosti místních podmínek, daných zejména značně členitým terénem i řadou objektů, což vše výslednou práci nutně limitovalo a současně autora podněcovalo k u nás ojedinělému výkonu.

II. Druhá zásadní přestavba určující soudobý výraz areálu, pokud ovšem nepočítáme vstup K. I. Dientzenhofera, proběhla po zrušení pevnosti v letech 1786–1803 podle návrhu thunského architekta Josefa Václava Kosche. Složitý konglomerát objektů různého stáří byl zásadně sjednocen. Objekty byly srovnány pod průběžný hřeben plynule probíhajících střech. Novým stylovým znakem byla strohost, přísnost a chladný odstup od okolí, s nímž doposud areál daleko přirozeněji srůstal.

Pouze několik úseků alespoň částečně mění tento přístup, i když možná právě tyto odlišné vsuvky dávají vyniknout oné proměně celkového výrazu stavby. Ponechán byl vstupní blok s *Dlouhou jízdou* i přiléhající *Růžovou zahradou*. Již za druhou branou ukončující přístupový koridor byl ale terén vyrovnán, barokní (prvotně snad ještě renesanční) „banbakan“ a jeho vnější příkop byly potlačeny, ponechán byl pouze zadní příkop těsně před zámeckým průčelím. Zde byla zachována i raně barokní vstupní brána, jež se však byla zakomponována do nového průčelí ukončeného nízkým trojúhelným štítem, kde pouze půdorysné zaoblení dává tušit starší stav navazující zřejmě již na středověký objekt.

Za branou se situace v celém rozsahu vlastního zámku rovněž zásadně změnila. Zbořeno bylo dělicí křídlo s věží odpovídající dalšímu hradnímu příkopu, jehož stopy se pak zachovaly pouze v suterénních prostorech. Otevřené rozlehlé nádvoří s poměrně nízkými patrovými objekty se rovněž pocitově zklidnilo a návštěvníkovi nabídlo situaci ostře se odlišující od staršího dramatictějšího členění sídla.

Ještě dnes je někdy právě toto zcela nové, stylově čisté dobové řešení předmětem kritiky, při níž se dokonce hovoří o určité „nudě“ a degradaci staršího hodnotnějšího cel-

ku.²⁰⁾ Toto je však do značné míry ahistorický pohled, který lze sledovat v doposud částečně přetrvávajících názorech daných zvláště romantismem ovlivněným nazeráním.

Autorem nové sjednocující přestavby byl nepochybně zmíněný Josef Václav Kosch, jehož plány pro přestavbu jsou dostatečně známé.²¹⁾ Hlubší kořeny jeho barokní tvorby byly ale tak silné, že na všech jeho četných stavbách lze pozorovat prorůstání nových klasicizujících koncepcí se stále se projevujícími vrcholně barokními postupy, zejména dynamickými tendencemi.²²⁾ V případě děčínského zámku však, na rozdíl od četných sakrálních objektů, Kosch tyto starší prvky více omezil. Lze jen spekulovat o míře jeho vlastního přínosu a vlivu dalších vnějších zásahů, zde zejména přání stavebníka, který, jak bude ukázáno dále, vycházel z nových inspirací a současně i výrazných, dobově příznačných ekonomických rozvah.

Barokní tradice se v rámci přestavby prosadila řadou zásahů. Nepochybně je jí poplatná podoba i lokalizace západní věže jako zcela nového určujícího prvku areálu. Ten na výrazném, zcela nově zvoleném místě reinterpretoval celkovou urbanistickou situaci vznikem nové dominanty odkazující řadou prvků proti proudu času, do období vrcholného baroka. Navíc zdůraznil vnější pohledy od řeky Labe, kde téměř symbolicky nahradil doposud ponechaný gotický palác. Mimo tento nejviditelnější zásah, výtvarně řešený jako protiklad strohých zámeckých fasád, však lze nalézt i další obdobně vyřešené prvky. Architekt se totiž snažil rozčlenit v podstatě monotónní fasády do určitých výtvarně i významově rytmizovaných úseků. Vyšší důležitosti za fasádou skrytých prostorů odpovídá větší zdobnost i náročnější členění. Tyto zvláště výrazné úseky, případně jen výtvarně zdůrazněné vstupy, tedy záměrně a promyšleně strukturují dlouhá průčelí, která poměrně úspěšně oživují a v podstatě i dramatizují. Staré a nové principy se zde tedy opět setkávají. Jako jeden z příkladů lze uvést úsek vnějšího jižního průčelí. Knihovnu zde reflektuje část členěná poměrně nečekaně vysokým iónským řádem. Situace je dle průzkumu zcela novodobá, bez návaznosti na starší podobu sídla.

Josef Václav Kosch se tak plně začlenil do delší řady našich pozdně barokních architektů, kteří si již byli plně vědomi nového nastupujícího stylu. Současně však jejich umělecké založení do té míry odráželo starší rovinu naší barokní tvorby, že se u nich vše nové do značné míry sklou-



Obr. 19: Děčín, zámek. Sjednocené vnitřní nádvoří.



Obr. 20: Děčín, zámek. Nové průčelí v závěru kompozice obsahující portál vedoucí do reprezentativních prostor.

20) Zajímavé je pročitat řadu průvodců, zachycujících obecné názory v průběhu pokročilejšího 19. a 20. století.

21) Soubor plánů z 80. let 18. století zachytil a analyzoval zmiňovaný SHP SÚRPMO (o. c. v pozn. 3).

22) Vždyť tvorbu jeho o něco staršího blízkého příbuzného, Kryštofa Ko-

she, lze popsat jako více či méně zdařilou kopii, či spíše variaci zcela konkrétního díla zejména z rejstříku K. I. Dientzenhofera. Jedná se zde o jakousi lokální variaci na téma vztahu Fischera z Erlachu a Alliprandiho. Navíc i tento Kochův přístup odpovídá popisovaným pražským aktivitám.



Obr. 21: Děčín, zámek. Raně barokní portál při vstupu do vlastního zámku zakomponovaný do jinak zásadně přestavěného a stylově proměněného celku.



Obr. 22: Děčín, zámek. Portál hlavního nástupu do interiéru vycházející z raně barokního tvaroslouví.

bilo a propojilo s řadou historizujících odkazů, někdy přímo citací vycházejících jako u řady dalších pozdně barokních tvůrců z dientzenhoferovsky orientované starší vrstvy. Zde však nešlo o vědomý a racionálně zdůvodněný histo-

rismus, jenž se v Děčíně projevil ve zcela jiné podobě, ale spíše o osobní stylové „nastavení“, které se při řešení konkrétních úkolů v uzávěru barokního období velice často a silně projevovalo u řady dalších architektů.

Architektův výraz je ale v případě přestavby děčínského zámku více než v jiných případech posunutý směrem k nové racionální věcnosti. Již bylo uvedeno, že rozhodující roli zde dle všeho sehrál stavebník. Významný člen rodu Václav Jan jako přední šlechtic a dvorán pobýval ve Vídni i v Praze, kde nepochybně musel zaregistrovat proměnu hradčanského panoramatu. Pascassiho návrh přestavby Hradu z poloviny 18. století byl motivován nejen novým pohledem, který můžeme spojovat s tereziánským a posléze navazujícím vyhraněnějším josefínským racionalismem, ale současně se sna-

hou dávné královské sídlo proměnit. Proměna se dle všeho vážala na snahu císařovny propojit i architektonickými prostředky jednotlivé významné lokality státu, který překonal bezprostřední ohrožení své existence. Označení těchto snah za „pragmatickou sankci v architektuře“ Renate Wagner-Rieger je neobyčejně výmluvnou zkratkou.²³⁾ Jednalo se totiž zejména o zásadní proměnu a sjednocení řady objektů do té doby výrazněji individualizovaných, přesněji organicky narostlých. Situace se tak zcela změnila. Současně však je nutno konstatovat, že Hrad tímto razantním a zcela zásadním zásahem získal novou monumentalitu císařského, současně však neobsazeného, a proto „zástupně“, právě svojí novou architekturou působícího sídla.

Je rozhodně zajímavé, že velice podobná koncepce byla o něco později v podstatě shodně aplikována v Děčíně. Toto tvrzení podporuje i tehdejší role čelných představitelů rodu, kteří mohli mít právě takovéto ambice. Starší barokní zásahy, které se doposud týkaly spíše modernizace některých fortifikačně méně akcentovaných částí, byly po zrušení pevnosti v roce 1778 znovu zcela zásadně proměněny. Přestavba z let 1786–1803 sloučila budovy různého stáří a charakteru do dlouhých, jednoduše členěných fasád pod jednotně probíhající střechu. Je pravda, že z hlediska příznivců organicky se proměňující architektury zde došlo k zásadnímu zlomu. Přestavba možná až s drtivou a bezohlednou přímostí vtiskla areálu dobový, tedy racionální a veskrze moderní výraz. Z tohoto pohledu se nově upravený zámekový komplex jeví jako nesporně úspěšná a pro dobu svého vzniku příznačná a charakteristická akce.

Pro skutečně komplexní pochopení má ale naprosto zásadní význam R. Bieglem znovuobjevené označení: „Edlen Einförmigkeit“.²⁴⁾ Ušlechtilá jednotvárnost – nemůže být

23) Za upozornění děkuji R. Bieglvi.

24) R. Biegel, Hledání „Edlen Einförmigkeit“: barokní počátky (neo)klasicismu v Čechách. Umění, 56, 4, 2008, s. 282–304.

přesnější a charakterističtější označení pro výslednou podobu stavby, která tak v sobě nese nejen odkaz tereziánského období, ale naprosto současný a v závěru století ceněný výraz. Nepochybná je zde dobově podmíněná modernost a proměna ambic. Současně je však nutno odkázat na starší kořeny této tvorby, kterou u nás nalézáme zejména v díle F. M. Kaňky tvořícího svým charakteristickým stylem protipól stále ještě známější, dientzenhoferovsky orientované tvorby.

Podstatný je i detailnější vzhled do nové podoby sídla. Jako v Praze i zde se projeví určité lokální vlivy z uměleckého prostředí Čech. Ty oživily a částečně zjemnily novou strohou architekturu. Tento trend již byl zmíněn výše. Současně došlo k zachování raně barokní vstupní brány. Nevím, není-li již příliš odvážné srovnávat i tuto konkrétní situaci s Pražským hradem a jeho Matyášovou branou. Význam respektování staršího vstupu lze v Děčíně ale zjistit až z rozboru další části objektu. Úběžníkem vnitřního prostoru a vlastně vyvrcholením celé přístupové cesty nahrazující gotický palác se stal úsek náročně řešené a bohatěji vypravené čelné fasády odpovídající hlavnímu nástupu do zámeckých interiérů.

Sledované průčelí rozhodně nezapírá dobu svého vzniku, jehož ústředním prvkem je nepochybně osový vstupní portál. Při jeho rozboru však musíme konstatovat, že zde nacházíme na první pohled zcela nečekaně výrazně starší, od ostatní fasády zásadně odlišně řešený prvek odkazující na jiné inspirační zdroje. Kosch totiž poměrně úspěšně napodobil portál raně barokní. Jedná se o v této podobě ojedinělý historismus pozdního 18. století, který zcela nečekaně cituje raně barokní předlohy, a to nejen v obecné rovině, ale s konkrétním vztahem k místu a jeho starší architektuře. Jenom několik nepodstatných detailů a pro dobu ctičí zejména prvotní dojem, obecně nepřiliš důležitý stavební materiál (zde je jím omítaná cihla a ne tvrdý pískovec, jako u raně barokních ostění), totiž dokládá pravou dobu vzniku.

Tento historizující aspekt je zcela zjevně vyjeven známým nápisem vloženým do vlysu, který vše dostatečně objasňuje: „qVoD proaVVs orSVs est, a WenCesLao Iosepho



Obr. 23: Děčín zámek. Západní čelo vnitřního nádvoří, detail nápisu na portálu z roku 1786.

perfeCtVM“, čili co praděd začal, od Václava Josefa dokončeno. Chronogram odpovídá roku 1786; význam sdělení je podtržen i podkladem imitujícím ušlechtilou mramorovou desku. Portál je na starších vedutách navíc barevně odlišen, přesněji svým zabarvením vytržen z celku, aby bylo jeho poselství ještě zřejmější. Je zajímavé, že se zde jednoznačně prezentovaná návaznost stavebníka na jeho slavného předka odrazila i v poměrně jasném stylovém vyjádření, dokládajícím zřejmě Koschovo hlubší pochopení raně barokní architektury, přesněji znalost klasicizujících závazných vzorů.²⁵⁾

Zvolené řešení však rozhodně nelze spojit s invencí architekta, ale konkrétním zadáním stavebníka. Zde se naпослед setkáváme s obdobou postupů uplatňovaných nedávno na Pražském hradě. Tam císařovna, či spíše její poradci navázali patrně záměrně na starší podobu vídeňské rezidence, i na místní jednotlivé prvky,²⁶⁾ aby zvýraznili kontinuitu i určité mocenské aspekty stavby. V Děčíně plně dostačovala inspirace místní. Vyšla opět z okruhu sofistikovaného stavebníka odkazujícího na slavnou minulost; stavebníka, který byl minimálně ve svých očích nejen pokračovatelem, ale i završitelem rodových snah.

25) Užší vztah raně barokního tvarosloví k tvorbě sklonku 18. století bude nutno ještě detailněji zkoumat.

26) Zmínit je nutno nejen Matyášovu bránu a vlastně celý, snad rovněž záměrně ponechaný historický střed kompozice se starým palácem i chrámem sv. Víta.

BAROCKES SCHLOSS IN DĚČÍN/TETSCHEN - EINIGES NACHSINNEN ÜBER DAS AUSSEHEN DES BEDEUTUNGSVOLLEN BAROCKEN HERRENSITZES

Das Schloss in Děčín gehört zweifellos zu den bedeutungsvollsten Herrensitzen auf dem Gebiet Böhmens. Die Erkenntnis und das Verständnis der Entwicklung des historischen Objektes vom komplizierten Wachstum ist trotz den gesamten gemachten Schritten immer am Anfang. Außer fortschreitender Enthüllung seiner älteren mittelalterlichen Gestalt erwerben wir interessante Erkenntnisse, die mit der frühen Neuzeit

verbunden sind. Die barocke Epoche, unteilbar verbunden mit der Tätigkeit der hier siedelnden Familie Thun (später Thun-Hohenstein) hat sich durch ein Paar der folgenden Bauänderungen bemerkbar gemacht, die immer die ältere Gestalt der Areals grundsätzlich verändert haben.

Schon die Prinzipien der frühbarocken Herrichtung am Ende des 17. Jahrhunderts bringen eine Reihe von Fragen. Ein Grund ist die proble-

matische Bezeichnung des Areals als Landesfestung, die als solche erst im Jahre 1778 der Kaiser Josef II. aufheben sollte. Der Bau entspricht jedoch mit seinem Aussehen entschieden nicht der zeitgenössischen Festung. Es weist wohl gleichzeitig eine Reihe der Fortifikationselementen aus. Es ist eine Frage, wie weit sie von realen Verteidigungszwecken inspiriert wurden und bis wie weit es dem zeitgenössischen „Machtzeichen“, verbunden mit der Betonung der Repräsentation entspricht. Es handelt sich besonders um die emotiv wirksame *Dlouhá jízda* (Lange Fahrt), die über sämtliche bestehende Wirkungen, verbunden mit markanten perspektiven Prinzipien, ein Beleg einer älteren Situation ist, die aus dem schon lange überholten Element der Fortifikation (siehe z. B. Kunětická Hora, Potštejn) ausgeht. Gleichfalls wurde der wahrscheinlich wirkungsvollste neue Bestandteil des Areals – *Růžová zahrada* (Rosengarten) – auf dem Plateau, das ursprünglich für Militärzwecke errichtet wurde, gegründet (siehe die bis heute merkliche Reihe der halbkreisförmigen Basteien). Das beedende markante Element – die auf Wiener Vorlagen hinweisende barocke Gloriette – wurde auf einem ungewohnten Grundriss erbaut. Seine Form ist nicht nur bizarr; bestimmte Züge verbinden es mit der kleinen Bastei, die die zusammengedrückte Felsboderhebung beendet. Ein fast identisches Element befindet sich überdies im westlichen Teil des Areals unter dem spätbarocken Turm.

Sämtliche angeführte Elemente kann man sehr gut mit den zeitgenössischen Theorien verbinden, die einen bestimmten Typus des Sitzes als „palazzo in fortezza“ bezeichnen. Gerade die Befestigung, wenngleich schon in der vertretenden oder bis zu einem gewissen Grade funktionellen Gestalt, entspricht völlig dieser Gruppe der Bauten. Noch dazu wurde in dem Areal – eigentlich an der Stelle, wo die gesamte barocke Komposition über dem Fluss Labe/Elbe gipfelte – absichtlich ein älterer gotischer Palas mit markanten mittelalterlichen Giebeln belassen. Es handelt sich sicherlich nicht um eine tradierte, durch Limite der Festung gegebene Beschränkung; es muss auch die finanzielle Erschöpfung des Bauherrn ausgeschlossen werden. Voll im Geiste der gegebenen Art des Sitzes handelt es sich um eine absichtliche Beibehaltung des älteren Elements, das im Rahmen des monumentalen neuen Ganzen seine Altertümlichkeit belegt und dadurch auch die Bedeutung und historische Verankerung des bedeutungsvollen Geschlechts.

Die Entwicklung des frühbarocken Ganzen hat sich nicht nur an die Anhöhe mit dem eigentlichen Schloss und sein völlig unikat gelöstes Vorfeld konzentriert, sie drang aber unerwartet auch auf das Gebiet der anliegenden Grundherrlichen Stadt durch. Zu einem bemerkenswerten Element wurde die neue Schlosskirche, die, außer ihre eigene Qualitäten, ein Ausgangspunkt der monumentalen urbanistischen Komposition ist, die auch diesen Teil näher an das Schlossareal anschließt. Von der Stirnwand der Kirche ist nämlich eine souverän und großzügig aufgefasste Achse ausgegangen, die über den bebauten Teil der Stadt in den axial komponierten Schlossgarten (vielleicht schon Renaissanceursprungs), der sich unter der Schlosslandzunge befand, durchdrang. Die Achse gipfelte dicht beim Fluss.

Nach der Aufhebung der Festung wurde schon am Ende des 18. Jahrhunderts ein grundsätzlicher Umbau durchgeführt. Seine monotone und kalte, rationale und vielleicht fast utilitaristische Lösung wird manchmal als problematisch bewertet, als ein Rücktritt von vorherigen Qualitäten des Areals. Es ist aber nötig, sie als einen markanten Beweis der zeitgenössischen Ideen verstehen, die den thesesianischen und josephinischen Reformen völlig entsprachen. Der thunsche Baumeister Jan Václav Kosch hat sich hier als ein guter Kenner der zeitgenössischen Tendenzen gezeigt und seine Tätigkeit kann man – obwohl es auf den ersten Blick merklich gehoben wirkt – mit dem Pacassi-Umbau der Prager Burg vergleichen. Ein entscheidendes Wort bei der Auswahl solcher Inspiration hat zweifellos der Bauherr gehabt, der die Prager Realisierung bestimmt kannte und bemüht war an sie auf eine eigenartige Art anzuknüpfen. Die nüchterne rationale, der Umwandlung der Zeit entsprechende Lösung, wurde gleichzeitig durch Elemente aufgefrischt, die von der älteren hochbarocken böhmischen Tradition ausgingen. Die Folge dessen ist die Rhythmisierung der Fassaden, wo absichtlich nüchterne, abstrakte Fassaden durch anspruchsvoller gelöste Abschnitte, die die innere Anordnung reflektieren, markanter behandelt sind.

Ein integraler Bestandteil dieses Umbaus ist ein Werk, das gegenüber der grundsätzlich veränderten Architektur des Schlosses, verschieden wirkt. Zweifellos auf Grund des Wunsches des Bauherrn sind bei dem

Eingang in das eigentliche, sonst völlig veränderte Schloss, frühbarocke Eingangsportale mit zeitgenössischen Inschriften erhalten geblieben. Den durch den Umbau vereinigten Hofplatz hat dann eine Ansichtstirnwand abgeschlossen, die den Antritt in die Repräsentationsräume des Sitzes verdeckt. Hier hat im Jahre 1786 J. V. Kosch ein neues Haupteingangsportal geschaffen, auf solcher Art und Weise, die man als eine bewusste Bemühung, die historische Kontinuität auszudrücken, definieren kann. Die Inschrift, die über die „Vollendung des Werkes der Vorfahren“ spricht, belegt dann, dass es sich um keine selbstzweckmäßige bildende Gestaltung des architektonischen Elementes, das eine etwa um 100 Jahre ältere Lage des barocken Stils erfolgreich revoziert, handelt, sondern um eine klare konzeptionelle und für ein Verständnis für zeitgenössische Tendenzen ein sehr interessantes Ideen-Vorhaben: „qVoD proaVVVs orsVs est, a WenCesLao Iosepho perfeCtVM“.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Děčín/Tetschen, Schloss. Blick von Norden mit dem Garten bei dem Fuß der Landzunge (Anonymus, Bild aus der Mitte des 17. Jahrhunderts).

Abb. 2: Děčín, Schloss. Ansicht des frühbarocken Areals von Osten. Gravierung von J. Ziegler nach einem anonymen Ölgemälde (publiziert in: M. Vogt, *Das jetzt lebende Königreich Böhmen*, 1711).

Abb. 3: Děčín, Schloss. Östliche Stirnwand in der frühbarocken Gestalt (Portale später in die spätbarocke Lösung einkomponiert). Im Vorfeld ist in der Einfriedungsmauer eine Reihe von sich nach innen wendenden Schießscharten sichtbar (Anonymus vom Ende des 17. Jahrhunderts).

Abb. 4: Lange Fahrt. Blick nach Osten (alle Aufnahmen der Autor, 2007).

Abb. 5: Děčín, Lange Fahrt. Detail der Bindung der älteren Seitenwand an das frühbarocke Eingangsportal.

Abb. 6: Děčín, Schloss. Frühbarockes Tor auf dem westlichen Ende der Langen Fahrt.

Abb. 7: Děčín, Schloss. Detailzeichnung der Befestigung, die die überlebende oder erneuerte Fortifikationsrolle der Langen Fahrt belegt (C. J. Walter, 1757).

Abb. 8: Děčín, gesamte Situation, die das Schlossareal mit der ergänzenden, an der Seite der Stadt situierten Achsenkomposition, ausgebreitet zwischen der Schlosskirche und dem barockisierten älteren Garten, erfasst (C. J. Walter, 1757).

Abb. 9: Děčín, Schloss. Gegenwärtige Gestalt des freien Raumes vor dem Tor des eigentlichen Schlosses, der an der Stelle der entfaltetsten barocken Befestigung entstand.

Abb. 10: Děčín, Hirtenwand auf der westlichen Seite von Labe/Elbe in der Opposition gegenüber der Schlossanhöhe.

Abb. 11: Děčín, Schloss. Rosengarten, Blick von der östlichen Gloriette, links die Lange Fahrt.

Abb. 12: Děčín, Schloss. Ostseite der Landzunge mit dem Rosengarten. Die frühbarocke Herrichtung verdrängt die ältere Befestigung mit den runden Basteien.

Abb. 13: Děčín, Schloss. Detail der Gloriette im Rosengarten.

Abb. 14: Děčín, Schloss. Durchblick auf die Schlosskirche von der unteren Etage der Gloriette.

Abb. 15: Děčín, Schloss. Östliche Front der Substruktion der Gloriette im Rosengarten.

Abb. 16: Děčín, Schloss. Der neue Turm der Schlosses, der in der Kosch-Komposition den älteren Palast ersetzt. Am Fuß ist eine Ausichtsstelle sichtbar, deren Form – geich mit dem Fundament der Gloriette im Rosengarten – durch die Fortifikationsprinzipien beeinflusst werden konnte.

Abb. 17: Děčín, Schloss. Axonometrischer Blick, offensichtlich ein Entwurf von J. V. Kosch aus den 80er Jahren des 18. Jahrhunderts.

Abb. 18: Děčín, Schloss. Ansicht des westlichen Abschnittes des inneren Schlosshofplatzes mit dem farbig betonten historisierenden Hauptportal (F. Dörre, vor 1790).

Abb. 19: Děčín, Schloss. Vereinigter innerer Hofplatz.

Abb. 20: Děčín, Schloss. Neue Stirnwand im Abschluss der Komposition, die das in die Repräsentationsräume führende Portal beinhaltet.

Abb. 21: Děčín, Schloss. Frühbarockes Portal bei dem Eingang in das eigentliche Schloss, einkomponiert in das sonst grundsätzlich umgebauten und stilgemäß veränderten Ganzen.

Abb. 22: Děčín, Schloss. Portal des Hauptantrittes in das Interieur, das von der frühbarocken Formenlehre ausgeht.

Abb. 23: Děčín, Schloss. Westliche Front des inneren Hofplatzes, Detail der Inschrift auf dem Portal aus dem Jahre 1786.

(Übersetzung J. Kroupová)

